

3. Subtypy masových vrahů

Masové vraždy byly vždy součástí dějin lidstva, ale s výraznou akcelerací tohoto fenoménu zejména v posledních třiceti letech je čím dál častější potřeba této specifické formě násilí porozumět, správně ji definovat a vytvářet preventivní východiska. Jak již bylo řečeno, masová podoba vražedného útoku může mít mnoho odstínů, a proto se řada odborníků v posledních letech pokusila o přesnější vymezení jednotlivých subtypů a klasifikaci základních rozdílů. Až do osmdesátých let minulého století se většina pokusů o diferenciaci zaměřovala spíše souborně na mnohonásobné vrahy na základě různých kritérií, jako je motiv, místo vraždy, provedení, vztah k oběti či široký psychologický background.

Edwin Megargee v roce 1966 tvrdil, že jsou pouze dvě skupiny vrahů. Zjednodušeně řečeno ti první vraždí, když jsou vyprovokováni (kumulovaný vztek vedoucí skrze velmi silný afekt, který neumí odreagovat, až k hostilitě), a ti druzí jsou přirozeně agresivní a násilní (ani nepotřebují příliš významný impuls a nedovedou se kontrolovat).⁶⁹ To je sice pravda, ale z odborného nadhledu příliš obecná. V roce 1974 provedl Warren Wille sledování čtyřiceti vrahů a rozdělil je na základě biosociopsychologických odlišností do deseti subtypů: depresivní, psychotický, na podkladu organického poškození mozku, psychopatický, pasivně agresivní, alkoholický, hysterický, juvenilní, mentálně retardovaný a sexuálně agresivní.⁷⁰ To je již pokus o diferenciaci pachatele na základě určité vnitřní dispozice.

Donald Lunde spatřoval v roce 1976 jako základní rozdíl mezi masovými a sériovými vrahy přítomnost psychotického onemocnění, které u vrahů masových chápal jako základní aspekt, zatímco u sériových spíše jako značně okrajový jev.⁷¹ Naproti tomu Bruce Danto v roce 1982 vyjádřil přesvědčení, že sérioví vrazi jsou obsedantně-kompulzivní, a proto vraždí v určitém opakujícím se vzorci, zatímco u masových vrahů tuto tendenci a projevy nesledoval.⁷² Jiný pohled nabízí Lee v roce 1988, když subtypy mnohonásobných vrahů nahlíží z pohledu motivu k vraždě a dělí je na motiv zisku, vášně, nenávisti, touhy po dominanci, pomsty, přízpu-

⁶⁹ Megargee, E. Undercontrolled and overcontrolled personality types in extreme antisocial aggression. *Psychological monographs*, 80/3, 1966.

⁷⁰ Hickey, E. W. *Serial murderers and their victims – 7th ed.* Cengage learning, 2013.

⁷¹ Lunde, D. T. *Murder and madness.* San Francisco book company, 1976.

⁷² Danto, B. A psychiatric view of those who kill. In Bruhns, J., Bruhns, K., Austin, H. *The human side of homicide.* Columbia University press, s. 3–20, 1982.

sobení se vnějším okolnostem, strachu, nájemné vraždy, zoufalství, soucitu nebo jako součást rituálu.⁷³

Zatímco předešlé snahy o interpretaci rozdílů mezi masovými vrahy vzešly z vnitřní determinace osobnosti nebo motivu činu, tak typologie dle P. E. Dietze z roku 1986 již tyto faktory propojuje s prostředím, ve kterém pachatel vraždí, a s širší specifikací jeho behaviorální struktury. Masové vrahy tak dělí na tři subtypy:

1. „**Family annihilator**“ nebo srozumitelněji „**vrah z rodinného kruhu**“, který útočí v domácím prostředí na členy vlastní rodiny a blízké příbuzenstvo.
2. „**Pseudocommandos**“ či „**pseudovoják**“, který je fascinován zbraněmi, žije ve světě vlastní fantazie, kde je neohroženým vojákem, své činy plánuje velmi detailně, přičemž útočí na veřejných místech na neznámé oběti.
3. „**Set-and-run killers**“ neboli „**vrazi ze zálohy**“, kteří inklinují k hromadné vraždě s velkými následky za použití bomby, plynu nebo jedu, avšak nechtějí být v žádném případě sami ohroženi, proto vybírají místa, z nichž mají možnost s předstihem uniknout, a vše připraví a ovládají zpovzdálí a „ze zálohy“.⁷⁴

| Kompilovaná typologie masových vrahů

Všechny tyto dílčí postřehy byly v průběhu času dále rozšířeny a staly se v roce 1994 základem určité **kompilované klasifikace masových vrahů**. Jejimi autory jsou R. a S. Holmesovi, kteří poměrně srozumitelným způsobem definovali rovněž uznávanou diferenciaci sériových vrahů. Subtypy masové vraždy jsou zde nahlíženy na základě behaviorální a psychologické odlišnosti pachatelů.⁷⁵

⁷³ Lee, R. A. A motive for murder. *Police times*, no. 6, 1988.

⁷⁴ Dietz, P. E. Mass, serial and sensational homicide. *Bulletin of the New England Medical Society*, no. 62, s. 477–491, 1986.

⁷⁵ Hickey, E. W. *Serial murderers and their victims – 7th ed.* Cengage learning, 2013.

1. „Vrah z rodinného kruhu“ (*family slayer or annihilator*), který zavraždí členy rodiny a většinou následně spáchá sebevraždu.⁷⁶ Tento subtyp představuje 33 % masových vražd obecně.⁷⁷

	<p>STEVEN SUEPPEL</p> <p>zavraždil manželku, 4 adoptované děti a sebe</p> <p>2008 / Iowa / USA</p>	<p>Sueppel, absolvent významné univerzity, byl ředitelem velké banky. Se svou ženou adoptovali 4 děti z Jižní Koreje. V roce 2008 byl obviněn ze zpronevěry téměř 600 tisíc dolarů (14 milionů korun). Místo obhajoby u soudu se rozhodl zavraždit celou svou rodinu. Ubil jednoho po druhém baseballovou pálkou, pak napsal doznání, že ukradl pouze 219 tisíc dolarů (5 milionů korun), které utratil za kokain, zavolal policii, sám sedl do auta a ve vysoké rychlosti na dálnici spáchal sebevraždu.</p>
---	---	---

2. „Vrah motivovaný ziskem“ (*murderer for profit*), který zavraždí z motivu vlastního materiálního profitu členy své rodiny, přátele, kolegy nebo následovníky.⁷⁸

	<p>JOSEPH KIBWETEERE</p> <p>„Zavraždil“ víc než 1 000 lidí a „možná“ i sebe.</p> <p>2000 / Uganda</p>	<p>Kibweteere byl vůdcem „kultu soudného dne“ v Ugandě. Jeho následovníci se museli v jeho prospěch zbavit veškerého majetku. Situace však postupem času již nejspíš nebyla udržitelná, a proto přesvědčil ostatní na základě božského zjevení, jež se dostalo místní prostitutce, že se vyhnou apokalypse, když se všichni otráví a zapálí v místním kostele. Nikdy nebylo potvrzeno, zda uprchl, nebo spáchal sebevraždu. Ačkoliv to tak nevypadá, čin byl podle všeho skutečně významně motivován vlastním profitem. Léčil se od dětství s bipolárně afektivní poruchou.</p>
--	--	---

⁷⁶ Dietz, P. E. Mass, serial and sensational homicide. *Bulletin of the New England Medical Society*, no. 62, s. 477–491, 1986.

⁷⁷ <http://usatoday30.usatoday.com/news/nation/mass-killings/index.html?csp=ipadinapp#frequency>

⁷⁸ Holmes, R. M., Holmes, S. T. *Mass murders in United States*. Upper saddle river, Prentice hall, 2000.

3. „Vražda motivovaná sexem“ (*murderer for sex*) je poměrně vzácným subtypem s motivem sexuálního mučení a uspokojení.⁷⁹

RICHARD SPECK

Znásilnil a brutálně zavraždil 12 žen.

1966 / USA

Speck byl v dětství extrémně fyzicky týrán, v 18 letech měl za sebou již přes 40 trestných činů a byl závislý na drogách. Svým profilem představuje takzvaného „záchvatového vraha“, neboť vraždil sériově i masově. V roce 1966 znásilnil a zavraždil 8 dívek, které zajal v pokoji na ubytovně. Každou z nich usmrtil jinak: jedna měla podříznuté hrdlo a uřezané prsy, další

byla uškrcena a pokousána, jiná freneticky ubodána desítkami ran nožem či zbavena orgánů dutiny břišní. Odsouzen byl k trestu odnětí svobody v délce 1 200 let.

4. „Pseudo-Commando“ je jedinec patologicky fascinovaný zbraněmi a posedlý představou sebe jako neohroženého vraždícího vojáka.

JAMES HUBERTY

Zastřelil 21 lidí v restauraci McDonald.

1984 / USA

Huberty, ženatý otec dvou dětí, vystudoval na univerzitě sociologii, ale živil se jako svářeč v továrně. Byl fanaticky přesvědčen, že americká ekonomika spěje ke krachu a sovětská agrese způsobí nukleární válku. Nakoupil zbraně, zabezpečil dům a vybavil se potravinami pro přežití. V roce 1984 náhle pocítil, že potřebuje okamžitou psychiatrickou pomoc, ale té se mu

nedostalo, tak vzal zbraně a v místní restauraci začal střílet po hostech. Během zásahu policie byl zastřelen.

⁷⁹ Levin, J., Fox, J. A. *Mass murder: The growing menace*. Plenum press, 1985.

5. „Vrah ze zálohy“ (*set-and-run killer*) je vrahem, který pro vraždu užije například jed nebo zakládá požáry a ukládá bomby na veřejná místa. Své činy plánuje tak, aby sám nebyl ohrožen, mohl vraždit zpozzdálí nebo snadno utéct.⁸⁰

	<p>OKLAHOMA CITY BOMBING</p> <p>Při výbuchu zemřelo 168 lidí.</p> <p>1995 / USA</p>	<p>Čtyři pachatelé, Timothy McVeigh, Terry Nichols, Michael Fortier a Lori Fortier, zaparkovali dodávku plnou výbušnin před federální budovou jako vzdor proti vládnímu establishmentu USA. Výbuch zavraždil 168 lidí, 680 bylo zraněno a narušil či zničil 324 budov. Pachatelé byli v řádu minut zadrženi na jiném místě vlivem náhody, když při běžné dopravní kontrole neměli řidičské oprávnění. McVeigh byl popraven, Nichols dostal doživotí, Fortierovi dostali za spolupráci svobodu.</p>
---	--	--

6. „Psychotický vrah“ (*psychotic killer*) je jedinec s akutní nebo chronickou psychózou, tedy vážným duševním onemocněním,⁸¹ které je charakteristické selháváním myšlenkových procesů a sníženou schopností vnímat emoce a reagovat na ně.⁸² Nejběžněji se projevuje sluchovými halucinacemi, paranoidními či bizarními bludy nebo zmatenou řečí a myšlením. Jde ruku v ruce s rozsáhlou sociální či pracovní dysfunkcí.⁸³

	<p>JARED LEE LOUGHNER</p> <p>Zastřelil 6 lidí.</p> <p>2011 / USA</p>	<p>Loughner byl v 18 letech vyloučen ze školy, užíval halucinogenní drogy a začal se výhrudně vyjadřovat k politice USA, obzvláště pak k osobnosti kongresmanky Gabrielle Giffordsové, kterou nenáviděl, a tvrdil, že žena by neměla mít takovou moc, a proto se ji pokusil během jednoho veřejného vystoupení zavraždit. Giffordsová, byla vážně zraněna, ale útok přežila. Zemřelo však 6 dalších lidí. Lékaři u něj diagnostikovali paranoidní schizofrenii a byl odsouzen na doživotí.</p>
---	---	--

⁸⁰ Dietz, P. E. Mass, serial and sensational homicide. *Bulletin of the New England Medical Society*, no. 62, s. 477–491, 1986.

⁸¹ Holmes, R. M., Holmes, S. T. *Mass murders in United States*. Upper saddle river, Prentice hall, 2000.

⁸² *Oxford Concise medical dictionary*. Oxford University Press, 2015.

⁸³ Picchioni, M. M., Murray, R. M. *Schizophrenia*. *BMJ*, 335/7610, s. 91–95, 2007.

7. „Vrah z profesního kruhu“ (*disgruntled employee*) je jedinec, který se masovým útokem mstí za skutečné či domnělé křivdy ze strany spolupracovníků nebo zaměstnavatele.

PATRICK SHERRILL

Nejprve zastřelil
14 kolegů v práci
a pak sebe.

1986 / USA

Sherrill byl zaměstnancem poštovního úřadu, který byl v roce 1986 za drobné nedostatky pokárán svým nadřízeným. Následující den ráno přišel ozbrojen do práce a začal střílet po všech spolupracovnících poté, co svého šefa zavraždil v kanceláři. V daném období se stalo 6 dalších podobných smrtelných incidentů na jiných poštách v USA, pročež se v kriminalistice

vžila pro tyto separátní kauzy fráze „going postal“.

8. „Vrah-učedník“ (*disciple type killer*) je označení masových vrahů, kteří spáchají vraždu na příkaz někoho jiného, velmi často nějakého charismatického vůdce.

MANSON FAMILY

Na příkaz
svého vůdce
zavraždili
nejméně 9 lidí.

1969 / USA

Charles Manson byl vůdcem vlastní sekty, která si říkala „Family“ neboli „Rodina“. V roce 1969 na Mansonův příkaz vtrhli jeho učedníci do domu filmového režiséra Romana Polanského a postupně zde brutálně zavraždili 6 lidí včetně těhotné manželky. Na zdi napsali krví nápisy „prasata“ a „válka“. Zavraždili již před tímto činem a pokračovali i po něm dalšími útoky

na osoby, které Manson vypsal na takzvanou „černou listinu“.

9. „Ideologický vrah“ (*ideological mass murderer*) je osoba, často vůdce například nějaké sekty, která je schopná přesvědčit ostatní, aby spáchali sebevraždu.

	<p>HEAVEN'S GATE</p> <p>Hromadnou sebevraždu spáchalo 39 lidí.</p> <p>1997 / USA</p>	<p>Marshall Herff Applewhite byl charismatický řečník, univerzitní učitel, psychopat a celoživotní psychiatrický pacient, který přesvědčil řadu lidí, že jsou mimozemské bytosti a jejich tělo je pouze přepravní kontejner. Založil hnutí „Heaven's gate“ neboli „Nebeská brána“, které bylo takzvaným UFO kultem, a hlásal, že jediným vysvozením bytosti před uzavřením věku a recyklací naší planety je spáchat hromadnou sebevraždu. V roce 1997 bylo nalezeno 39 těl.</p>
---	---	---

10. „Genocida“ (*institutional mass murderer*) – jedinec nebo skupina spáchá masovou vraždu z poslušnosti svému vůdci. Projevuje se v podobě genocidy, etnických čistek nebo náboženského fanatismu. Příkladem je arménský či nacistický holocaust, masové vraždy v Kosovu a další hrůzné činy za vlády mnoha diktátorů.⁸⁴

	<p>VASILII BLOKHIN</p> <p>Vlastní rukou popravil téměř 7 000 lidí.</p> <p>1940 / SSSR</p>	<p>Blokhin byl šéfem popravčích důstojníků u NKVD (Narodnyy komissariat vnutrennikh del), kteří na Stalinův příkaz popravili v roce 1940 v katyňských lesích více než 22 000 polských zajatců. Tento akt násilí a genocidy je znám jako katyňský masakr. Generálmajor Blokhin údajně osobně popravil 7 000 tisíc lidí, jednoho po druhém v rozmezí pouhých 28 dní.</p>
--	--	--

⁸⁴ Hickey, E. *Application of domestic and stranger stalker-victim profiles*. International Security Academy, Israel, 2000.

Komprehenzivní typologie masových vrahů

Separátně s kompilovanou typologií masových vrahů se nabízí i jiné dělení, které vychází z analýzy statistických dat incidence masové vraždy, zejména té, jež je páčána na veřejných místech v období od roku 1965 až do současnosti. Vychází ze dvou základních rozlišujících kritérií, a to z motivace pachatele a výběru cíle.⁸⁵ Podle této typologie je masová vražda postavena na dvou základních motivačních faktorech, které popsali kriminologové James Alan Fox a Jack Lewin – na vzteku (*anger*) a pomstě (*revenge*).⁸⁶

1. Vztek/odplata se zaměřením na konkrétní osobu – představuje situaci, kdy se pachatel snaží pomstít konkrétním lidem. Vrah pociťuje křivdu ze strany lidí, s nimiž se pravidelně setkává. Hlavním cílem jsou tyto osoby a vrah se většinou snaží vyhnout zranění dalších nevinných, kteří jsou na místě přítomni.

GANG LU

Zastřelil 5 učitelů, protože mu neprodloužili stipendium.

1991 / USA

Gang Lu byl čínský student a později absolvent doktorského studia fyziky na univerzitě v Iowa. Kolegové ho vnímali jako samotáře s občasnými výbuchy vzteku. Masová vražda, které se dopustil, však nebyla příkladem náhlé impulzivnosti, ale dlouho připravovaným činem. Ostatně dopisy s popisem svého záměru napsal již několik měsíců před útokem a rozeslal je až ve vražedný

den. Dlouhodobě pociťoval nedostatečné ocenění vlastní osoby. Nebyl mu prodloužen grant, jeho doktorská práce nezískala prestižní ocenění, které předpokládal, že musí vyhrát, a navíc jako vědec nedovedl nalézt práci. Rozhodl se, že situaci vyřeší tím, že zastřelí všechny významné členy katedry, kteří s jeho prací nějak souviseli. Učinil tak přímo na půdě univerzity a poté obrátil zbraň proti sobě.

⁸⁵ Petee, T. A., Padget, K. G., York, T. S. Debunking the Stereotype: An examination of mass murder in public places. *Homicide studie*, 1, s. 317–337.

⁸⁶ Levin, J., Fox, J. A. *Mass murder: The growing menace*. Plenum press, 1985.

2. Vztek/odplata se zaměřením na specifické místo – představuje situaci, kdy se pachatel upne na nějaké místo, které pro něj má symbolický význam a je spojeno třeba s nějakou firmou nebo autoritou, jejíž „kontrola“ s jedincem přímo souvisí.

	<p>EDWIN JAMES GRACE</p>	<p>Grace byl zaměstnancem slavné detektivní agentury Pinkerton, kde pracoval jako člen bezpečnostní ochranky. Ve svém oboru již měl zkušenosti, ale zvažoval změnu zaměstnavatele, neboť cítil, že by chtěl dát své kariéře nový směr. Za tímto účelem navštívil personální agenturu a ucházel se o místo zaměstnance ostrahy v jedné významné obchodní budově.</p>
	<p>Zastřelil 6 lidí, protože byl odmítnut v zaměstnání. 1972 / USA</p>	
<p>Byl však odmítnut, což jej urazilo a rozzuřilo. Ozbrojen vyrazil do budovy, ve které chtěl pracovat, a začal střílet do lidí kolem sebe. Posléze na místě zastřelil i sebe.</p>		

3. Vztek/odplata difuzního typu – představuje situaci, kdy výběr oběti působí nejasně a nekonkrétně. Nezaměřuje se na konkrétní osoby, ale spíše na určité skupiny a kategorie lidí, k nimž pociťuje hlubokou nenávist.

	<p>MARC LÉPINE</p>	<p>Dětství prožil Lépine na cestách po celém světě bez stálého domova. Jeho otec byl investiční správce fondů jedné švýcarské banky a často musel kvůli zaměstnání stěhovat celou svou rodinu. Matka byla zdravotní sestrou, ale spíše ženou v domácnosti. Svým mužem byla ponižována a bita, stejně jako děti. Marc vyrůstal ve výchově nadřazeného mužství a opovržení</p>
	<p>Zastřelil 14 žen, protože nenáviděl feministky. 1989 / Kanada</p>	
<p>k ženám. Přestože svého otce nenáviděl, přejal spoustu jeho názorů a během pozdějšího studia a v zaměstnání projevoval často nevraživost v otevřených konfliktech se ženami. Ve svých 25 letech se pokoušel opakovaně dostat na univerzitu, ale vždy neúspěšně. Nedařilo se mu ani v profesním životě. Nashromážděná nenávist k lidem a zvláště pak k ženám vyvrcholila v roce 1989, kdy s jasným a dlouho plánovaným záměrem přijel na univerzitu v Montrealu vraždit. Zastřelil zde 14 žen, přičemž po celou dobu útoku provolával nenávistná hesla vůči feministkám, až nakonec obrátil zbraň proti sobě a zastřelil se.</p>		

4. Vztek náhodného typu – představuje situaci, kdy pachatel útočí na ty oběti, které jsou právě zrovna dostupné jako cíl, bez konkrétní motivační vazby z hlediska výběru.

WILLIAM CRUSE

Zastřelil 6 lidí,
protože mu šlapali
po trávníku.

1987 / USA

Cruse pracoval celý život v knihovně a sousedé jej vnímali jako podivína. S odchodem do penze se však u něj poměrně dramaticky prohloubilo paranoidní vnímání okolí, poruchy chování a kverulantství. Často vyvolával konflikty v obchodech a na ulici v přesvědčení, že se mu ostatní vysmívají a mluví o něm. Dovedl sedět dlouhé hodiny u okna, sledovat kolemjdoucí a pak

mnohokrát vyběhl před dům a střílel z pušky do vzduchu. Nenáviděl, když mu někdo šlapal na trávník před domem. Osudného dne prý povečeřel s manželkou a umýval nádobí, když zahlédl oknem, jak malý chlapec na kole přejel přes trávník. Rozzuřeně vyběhl ven a zastřelil úplně jiného chlapce, který si u sousedů hrál s míčem. Pak sedl do auta a odjel do místního supermarketu, kde na parkovišti zcela náhodně zastřelil dalších 5 lidí. Odsouzen byl k trestu smrti.

5. Vztek vyvolaný konfliktem v rodinném prostředí – představuje situaci, která je co do četnosti masových vražd v USA nejčastější. Pachatel útočí na rodinné příslušníky, většinou primárně na manželku či bývalou ženu a následně na další. Vztek je způsoben kombinací kumulovaného stresu a aktuálního konfliktu.

JOHN EMIL LIST

Vyvraždil
svou rodinu,
protože si chtěl
založit novou.

1971 / USA

Kauza Johna Lista je v dějinách kriminalistiky známá také pod názvem „Bogeyman of Westfield“ a představuje příběh, který dokonale ilustruje rčení „Boží mlýny melou pomalu, ale jistě“. John List sloužil v americké armádě v průběhu druhé světové války, vystudoval obor účetnictví na univerzitě a jako účetní ve velké firmě také pracoval. Měl velkou rodinu,

manželku, na kterou žárlil, tři děti a matku, jež s nimi žila společně v domě. Toužil ale po novém životě, po zásadní změně a dlouho se připravoval na zrealizování svého plánu. Obrat v životě

s sebou nenesl změnu zaměstnání, šatníku, víry nebo tajnou milenkou, ale vyvraždění vlastní rodiny a útěk do dalek vstříc novému dobrodružství a vlastnímu životu. Provedl vše naprosto chladnokrevně. Jednoho dne přistoupil v obývacím pokoji zezadu k sedačce, na níž seděla jeho žena a matka, které se dívaly na televizi, a obě je z bezprostřední vzdálenosti střelil do hlavy. Udělal si oběd a čekal na děti, až přijdou ze školy. Všechny tři je popravil stejným způsobem. Pak zavolał do místního kostela, že v neděli nepřijdou na bohoslužbu, protože odjíždí na dovolenou, udělal si velkou večeři, napsal pár dopisů, přespal a ráno zmizel z domu. Jeho kauza se stala jednou z nejsledovanějších událostí v Americe. Pachatel nebyl dopaden. Plynula léta a šance na dopadení se vytrácela. Uběhlo dlouhých 17 let a snad by nikdy nebyl ani dopaden, nebýt zvláštní a výjimečné události. V celostátní televizi tehdy dávali velmi sledovaný pořad s názvem „America's most wanted“, zaměřený na představení příběhů nejhledanějších kriminálních ve Státech. V dílu věnovaném kauze vyvražděné rodiny z New Jersey se pokusili o něco velmi neobvyklého. Oslovili forezního sochaře Franka Bendera, který se dlouhodobě specializo-

val na vytváření 3D modelu tváře pouze z lebky oběti. Dali mu k dispozici řadu fotografií Johna Lista z dob, kdy zavraždil svou rodinu, a Bender vytvořil bustu pachatele v pokročilejším věku. Na fotografii na předchozí straně vidíte Johna Lista v období vražd v roce 1971. Na dalším snímku je Frank Bender ve svém ateliéru, jak tvoří pravděpodobnou podobu vraha po 17 letech. Na spodní fotce je již mrazivé a neuvěřitelně věrné srovnání skutečné tváře vraha vedle zhotovené makety. List v té době žil klidným životem ve Virginii se svou novou rodinou, pracoval zde opět jako účetní a představoval se jménem Bob Clark. V televizi jej poznali sousedé a zavolali policii. Podoba byla naprosto přesná, ale pachatel se nehodlal přiznat a zarputile trval na tom, že je obětí podobnosti a celospolečenské touhy po dopadení pachatele za každou cenu. Vypadalo to pro něj skutečně příznivě až do okamžiku, kdy se podařilo nalézt v armádním archivu jeho složku z vojenských

let včetně kompletní sady otisků prstů. Byl odsouzen k pěti doživotním trestům ve vězení, umřel až po dalších 18 letech v 82 letech. Listova kauza má i několik zajímavých dozvuků. Například tvůrci konspiračních teorií se domnívají, že by List mohl být zároveň další tajemnou postavou kriminální historie. Pouhých 14 dní po masové vraždě rodiny Listových bylo v Portlandu uneseno letadlo mužem, který je znám jako D. B. Cooper. Únosce po obdržení výkupného z letadla vyskočil s padákem, nebyl nikdy dopaden a ani se neví, zda seskok přežil.

6. Vztek vyvolaný odmítnutím – představuje situaci, kdy byl pachatel opakovaně odmítnut osobou, které vyjadřoval své city nebo která již nechtěla pokračovat ve vzájemném vztahu a rozešla se s ním. Tomuto činu často předcházejí jisté formy destruktivního přivlastňovacího chování a stalkingu oběti, kdy pachatel vnímá vztah s obětí jako osudovou přitažlivost, má pocit, že k sobě nevyhnutelně patří a prožívá hluboký vztek z odmítnutí a odcizení. Oběti se tak mohou stát i přátelé, kolegové či příbuzní oběti.

RICHARD FARLEY

Zastřelil 7 lidí kvůli neopětovaným citům.

1988 / USA

Osud mnoha lidí se změnil v den, kdy do firmy, ve které byl čtyřicetiletý Richard Farley zaměstnán jako počítačový technik, nastoupila nová třiačtyřicetiletá kolegyně. Okamžitě se do ní zamiloval a byl jí doslova posedlý. Celé 4 roky ji pronásledoval na každém kroku, zasypával květinami a dary, slídlil kolem jejího domu, byl dotěrný a opakovaně odmítaný. Situace už byla

naprosto neúnosná a dospěla až k soudnímu zákazu přiblížení a výpovědi Farleyho v zaměstnání ze strany zaměstnavatele. Krátce po soudním přelíčení se Farley rozhodl, že dívce ukáže, co všechno způsobila tím, že jej odmítla. Přišel do své bývalé kanceláře a zde zastřelil 7 kolegů a přátel mladé dívky, kterou postřelil stejně jako spoustu dalších. I takové bývají konce dlouhodobého stalkingu a patologické touhy, očekávání a myslí. Odsouzen byl k trestu smrti. Dívka přežila.

7. Vztek vyvolaný náhlým interpersonálním konfliktem – představuje situaci, kdy pachatel začne vraždit během náhle vzniklého konfliktu většinou s neznámou obětí. Jde často o poměrně triviální spor s jedincem s vysokou pohotovostí k agresí.

RAY OJEDA

Zastřelil 3 lidi, když mu nabourali auto.

1991 / USA

Ray Ojeda měl v roce 1991 drobnou dopravní nehodu, po které vystoupil z auta a začal se s řidičem druhého vozu hádat. Rozpor vy eskaloval až do chvíle, kdy Ojeda otevřel kufr auta, vytáhl zbraň a řidiče na místě zastřelil. Události přihlíželi a snažili se konflikt uklidnit dva náhodní svědci. Byli rovněž bez varování zastřeleni.

8. Masová vražda jako součást jiného zločinu – představuje situaci, která je v USA nejčastějším modelem masové vraždy na veřejném místě, kdy pachatel vraždí v důsledku ztráty kontroly nad situací nebo potřeby eliminovat svědky primárního zločinu, obvykle loupeže.

	<p>ROBERT BRYAN MELSON</p> <p>Zastřelil 3 lidi při loupeži v restauraci.</p> <p>1994 / USA</p>	<p>Melson společně se svým komplicem v roce 1994 vtrhl do restaurace v Alabamě a požadoval všechny peníze z kasy. Poté co získali tržbu, zavřeli 4 zaměstnance do mrazírenské místnosti. Melson se však po chvíli vrátil s jasným rozhodnutím, že nikdo z nich nesmí přežít. Tři oběti střelbu nepřežily. Vrah čeká ve vězení již dvacet let na výkon trestu smrti. Druhý pachatel dostal doživotí, ale krátce po vzetí do vazby zavraždil spoluvězně, a proto je rovněž čekatelem na výkon trestu smrti.</p>
---	---	---

9. Masová vražda jako součást války gangů – představuje situaci, kdy se vykonavatelem vraždy stává jeden či více jedinců (členů určitého gangu) vůči konkurenci na základě aktuálního, nejčastěji teritoriálního konfliktu.

	<p>VÁLKA VIETNAMSKÝCH GANGŮ</p> <p>Poprava na parkovišti.</p> <p>1990 / USA</p>	<p>Masové vraždy jako součást války gangů a mafie o teritoriální vlastnictví jsou běžné prakticky všude na světě. Vždy mají trochu jinou podobu a provedení typické pro sociokulturní a kriminální vývoj v dané lokalitě. V Americe se vždy střídalo, a to daleko dříve, než zákon postavil vysokou zeď v podobě alkoholové prohibice. Hradbu, za kterou reálně zkvétal černý obchod ještě lépe než kdy dříve. Jako příklad tohoto subtypu masové vraždy si však uveďme čin, který se odehrál v roce 1990 na parkovišti jednoho baru v New Yorku. V té době mezi mnoha jinými lokálními válkami o ulice probíhal i spor vietnamských gangů, který se rozhořel již v baru. Účastníci jedné strany raději vyklidili pole a odešli na parkoviště, kam byli následováni svými konkurenty. Odehrála se zde přestřelka, vzdání se přesile a nakonec poprava způsobem, který v řeči mafiánských válek vždy znamená jasné sdělení a varování. Fenomén války gangů s sebou nese celou řadu rituálních podob stylizace místa činu a provedení, které představuje širší kontext a souvislosti než jen akt přítomnosti.</p>
--	--	---

10. Masová vražda s ideologickým motivem – představuje situaci, kdy je motivace pachatele podmíněna politickým nebo náboženským postojem, který je neslučitelný s aktuálními změnami a událostmi ve společnosti. Tento pachatel většinou vraždí zpozzdálí a čin je dlouho plánovaný.

RAMZI YOUSEF

Teroristický útok
na WTC.

1993 / USA

Dvě budovy Světového obchodního centra (WTC – World Trade Center), známější jako takzvaná dvojčata, byla zničena teroristickým útokem v roce 2001, za kterým stála Al-Qaeda. To však nebyl první pokus o masový teroristický útok spojený s těmito budovami. Již v roce 1993 se skupina přívrženců Al-Qaeda kolem Ramziho Yousefa pokusila o útok, který

(pokud by vyšel přesně podle jejich plánu) by měl za následek tisíce obětí. Kamion, v němž bylo přes 600 kg výbušnin, explodoval v severní věži, poškodil přízemí budovy a připravil o život 6 lidí. Ramzi Yousef se údajně měl spolupodílet i na řadě dalších masových útoků po celém světě. Zatčen byl až dva roky po útoku na WTC. U soudu, který jej odsoudil k doživotnímu trestu, se hájil slovy: „Ano, jsem terorista a jsem hrdý za boj proti vládě Spojených států amerických a Izraeli, protože oni jsou víc než teroristé. Terorismus vynalezli a užívají ho každý den. Jsou to řezníci, lháři a pokrytci.“

11. Masová vražda s nespécifickým motivem – představuje situaci, kdy motiv vraždy je nejasný, neznámý a nepochopitelný. Pachatelé těchto vražd mívají často dlouhodobou historii psychických problémů nebo duševního onemocnění.

CLEM HENDERSON

Zastřelil 4 lidi
bez zjevného
motivu.

1988 / USA

Henderson byl duševně nemocný masový vrah, který bez jakéhokoliv zjištěného motivu, vazby na oběti či místo činu zavraždil během 20 minut 4 lidi. Nejprve vešel do obchodu s autodíly, kde zastřelil 2 prodavače, pak přešel ulici do místní školy a tam zavraždil školníka. V následné přestřelce s policií, kterou sám nepřežil, zastřelil ještě policistku.

4. Vybrané patologické fenomény vývoje

Motiv k vraždě, na základě kterého se zpravidla zařazují masoví vrazi do určité typologie, bývá často definován jako jistá kauzální pohnutka, jež odpovídá zejména charakteru, modu operandi, výběru obětí a místa činu, použité zbrani a výpovědi nebo zpovědi pachatele. Mnohdy je však motiv samotného činu výrazně hlubší, vyvíjí se dlouhou dobu, mnohdy již od dětství, sytí a vybarvuje se v období pubescence, poprvé selhává, naráží a roste v rané adolescenci a doslova exploduje kolem třicátého roku života. Takový patologický fenomén je silnou součástí sebeidentifikace, sebevědomí či seberealizace útočníka a prolíná se postoji, hodnotami, názory nebo v širším smyslu slova strukturou osobnosti a chováním pachatele. Jinak řečeno mnohdy nestačí pouze konstatovat, že čin byl motivován pomstou či nenávistí, ale pro hlubší porozumění vývojové dynamiky, klasifikace příčin a kauzalitě vývoje je nezbytné poznat širší architekturu motivu. To může pomoci jednak lépe pochopit motivaci vraha, což už fakticky nikomu nepomůže, ale spíše upozornit na určité sociálně patologické souvislosti, aktuální sociální nálady, patologické fenomény, názory a hodnoty, ze kterých pachatel vzešel, a zdaleka nemusí být jediným, kdo v dané společnosti, zemi, nebo dokonce generaci prožívá a sdílí podobné nastavení hodnot, názorů a postojů. Nabízí se rovněž zmínit řadu dalších patologických fenoménů, které souvisejí s profilem masového vraha.

| Misogynie versus misandrie

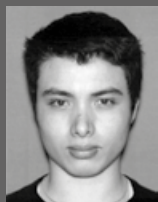
Misogynie je nenávist nebo odpor k ženám, který se může projevovat diskriminací na základě pohlaví, očerňováním žen, násilím na ženách a sexuální objektivací žen.⁸⁷ Sociolog Allan G. Johnson vnímá misogynii jako základní součást sexistických předpokladů a ideologie, ze které vychází útlak žen ve společnosti, jíž dominují muži.

⁸⁷ Kramarae, Ch. *Routledge International Encyclopedia of Women*. Routledge, New York, s. 1374–1377, 2000.

Je to kulturní nenávistný postoj k ženám jen proto, že jsou to ženy.⁸⁸ Do širší souvislosti uvádí misogynii sociolog Michael Flood, když konstatuje, že se tento nenávistný postoj vyskytuje sice výrazně častěji u mužů, ale je praktikován i ženami ve vztahu k jiným ženám nebo i k sobě samotným. Je součástí ideologie a víry v patriarchální společnosti po tisíce let, kdy byly ženy v podřízené pozici s omezeným přístupem k moci a rozhodování. Již Aristoteles tvrdil, že ženy ztělesňují přírodní vadu a jsou nedokonalými muži. V současné době je pro mnohé ženy přijetí role obětního beránka skrze multimediální objektivizaci důvodem sebenenávisti, fixace na změnu prostřednictvím plastické chirurgie a důvodem anorexie či bulimie.⁸⁹

Misogynie se jako předsudek a červená linka prolíná řeckou mytologií,⁹⁰ buddhismem,⁹¹ křesťanstvím,⁹² islámem⁹³ a v západní filozofii jsou z ní často obviňováni například René Descartes, Thomas Hobbes, John Locke, David Hume, Jean-Jacques Rousseau, Arthur Schopenhauer, Fridrich Nietzsche, Sigmund Freud, Otto Weininger, Oswald Spengler nebo John Lucas.⁹⁴

Nabízí se zmínit také do jisté míry související pojmy, jako je **misandrie**, charakteristická nenávist k mužům, nebo **misantropie** – všeobecná nenávist či odpor k lidskému druhu a lidské povaze. V kauzách sériových a masových vrahů nacházíme jedince, jejichž činy jsou motivovány dlouhodobou nenávistí k ženám.

**ELLIOT OLIVER
ROBERTSON
RODGER**

Zastřelil 6 lidí.
2014 / USA

Rodger se narodil v roce 1991 v Londýně, ale v 5 letech se s rodinou přestěhoval do USA. Jeho matka byla Malajsijka pracující v produkci hollywoodských filmů a otec byl filmový režisér, známý například coby asistent režiséra populárního filmu *The Hunger Games*. Rodger byl od osmi let v péči psychoterapeutů, a i když není známa jeho přesná diagnóza, tak víme, že užíval

lék Risperidone, který patří do skupiny antipsychotik a je předepisován většinou pacientům se schizofrenií, schizoafektivní poruchou nebo bipolárně-afektivní poruchou. Na základní škole

⁸⁸ Johnson, A. G. *The Blackwell dictionary of sociology: A user's guide to sociological language*. Wiley, 2000.

⁸⁹ Flood, M. *International Encyclopedia of Men and Masculinities*. Routledge, 2007.

⁹⁰ Holland, J. *Misogyny: The World's oldest prejudice*. Avalon Publishing Group, 2006.

⁹¹ Faure, B. *The Power of denial: Buddhism, Purity and Gender*. Princeton University Press, 2003.

⁹² Rinck, M. J. *Christian Men who hate women: Healing hurting Relationship*. Zondervan, s 81–85, 1990.

⁹³ Nomani, A. Q. *Clothes Aren't the Issue*. WP Opinions, 2006.

⁹⁴ Clack, B. *Misogyny in the Western Philosophical Tradition: A Reader*. Routledge, New York, s. 95–241, 1999.

byl opakovaně obětí šikany, což významně prohlubovalo jeho psychické obtíže. V 18 letech se rozhodl, že už žádnou léčbu nikdy podstupovat nechce, a přestal brát léky. Zbývalo 5 let do masového útoku, kdy v roce 2014 na několika místech zastřelil 6 lidí (4 muže a 2 ženy), 14 lidí zranil a následně spáchal sebevraždu. Tomu všemu předcházelo velké množství neúspěšných pokusů o seznámení se s nějakou dívkou, které mnohdy vyústily v incident. Zároveň významně využíval sociální sítě pro průběžnou prezentaci svých názorů na smíšeně etnické vztahy a nenávisť zejména k běloškám. Během zmíněných 5 let vytvořil ve svém okolí všeobecné povědomí o jeho nenávisti k ženám, ale nikdo údajně nikdy neočekával, že by mohlo přerůst až v masovou pomstu na nekonkrétních obětech. Také on, stejně jako velká část jiných masových vrahů, natočil video a vydal více než stostránkový manifest, ve kterém si stěžuje na své dětství, nepřátele, a zejména ženy. Představuje jednu z prvních kauz mnohonásobné vraždy masového typu, kdy se alespoň některá média rozhodla neuveřejňovat všechny dostupné informace z důvodů obavy o možnou nápodobu. Zajímavostí případu je fakt, že ve stejné lokalitě na pobřeží Kalifornie již dříve došlo v letech 1976–1979 k sérii 4 vražd, kdy pachatelem byl dánský imigrant Thor Nis Christiansen a motivem byla nenávisť k ženám. Mezi dalšími masovými vrahy, jejichž motiv byl živou silnou nenávistí k ženám, lze zmínit například George Hennarda (1991, 24 obětí, USA) nebo Marca Lépine (1989, 15 obětí, Kanada).

| Herostratův komplex

Herostratův komplex, známý rovněž jako Herostratův syndrom nebo herostratismus, představuje jedince s intenzivní chorobnou touhou stát se slavným a zapsat se do historie, který aby toho dosáhl, tak spáchá bezprecedentní, kriminální a brutální čin. Tato patologická touha po pozornosti, známosti a glorifikaci vlastního činu a osobnosti je příznačná pro řadu mnohonásobných vrahů, přičemž pro masové vrahy snad ještě častěji než pro ty sériové. Každopádně takový jedinec může naplnit toto zhoubné bažení jednotlivým nebo i sériovým činem násilí. Herostratův komplex je dnes spojován s řadou pachatelů v širokém spektru antisociálních činů – od vražd, duchovních vůdců sekt až po některé teroristy.⁹⁵

Pojmenování tohoto fenoménu bylo inspirováno historickou událostí z roku 356 př. n. l., kdy mladý muž jménem **Hérostratos** v touze být součástí historie podpálil Artemidin chrám v Efesu. Za tento čin byl odsouzen k trestu smrti. Tehdejší římské právo obsahovalo však jeden velmi zajímavý nástroj, kterým by se mohla inspirovat i současnost, a to takzvané *Damnatio memoriae* neboli zatracení památky.

⁹⁵ Borowitz, A. *Terrorism for Self-Glorification – The Herostratos Syndrome*. The Kent State University Press, 2005.

V praxi to znamenalo, že ti, kteří se nějak významně provinili, měli být zapomenuti. Jejich jména byla tehdy vymazána a jejich sochy, zejména v případě císařů, přetesány. Šlo o takový posmrtný trest. A ten, kdo by události, činy a jména těchto odsouzených oživoval, ten byl sám potrestán smrtí.

MARTIN JOHN BRYANT

Zastřelil 35 lidí,
aby byl slavný.

1996 / Austrálie

Bryant se narodil v roce 1967 v Tasmánii a jeho životní cesta byla již od raného dětství podobná spíše sériovým vrahům. Ničil věci, agresivně napadal spolužáky, dospělé i vlastní rodiče, týral zvířata. Vzhledem k celé řadě deficitů, jimž vévodila mentální retardace, byl s IQ 66 prakticky nevzdělavatelný a nikdy se nenaučil číst ani psát. O to zajímavější je v jeho případě

přítomnost celoživotní touhy stát se známým. Tato touha byla pravděpodobně živena i přítomností znaků schizofrenie, tedy alespoň dle tehdejšího psychiatrického posouzení, již v době, kdy byl vyloučen z institucionálního vzdělávání. V 19 letech začal vypomáhat na zahradě jedné čtyřiapadesátileté ženě, která žila se svou matkou v zanedbaném domě, kde bylo mimo jiné i 14 psů a 40 koček. Obě ženy i přes svou výraznou sociální nepřizpůsobivost však vládly poměrně významnými finančními zdroji, jež vyhrály v loterii. Po smrti matky se Bryant nastěhoval do domu dědičky a začali ve velkém utrácet peníze. I přestože ani jeden z nich neměl řidičský průkaz, tak nakoupil přes 30 aut za tři roky a Bryantovi rodiče, jediní, kteří kdy dovedli zvládat jeho agresivitu, se poprvé začali obávat, že se jim syn nebezpečně vzdaluje. V té době se již nechával slyšet, že jednou půjde a postřílí mnoho lidí. Bryantovo sebevědomí s majetkem jeho přítelkyně narostlo a nechtěl být již v područí svých rodičů, proto se odstěhovali na vzdálené místo, kde zakoupili farmu s rozsáhlými pozemky. Zde nerušen a bez kontroly začal střílet po lidech a zvířatech nejprve z malorážky. Jeho přítelkyně si udělala řidičský průkaz, aby mohli jezdit na nákupy. Během několika týdnů měla čtyři nehody, kdy údajně vždy havarovala poté, co Bryant v autě dostal záchvat a začal ji bít. Pátou nehodu již nepřežila, ale přežil Bryant a na základě její poslední vůle se stal dědicem více než půl milionu dolarů (téměř 14 milionů korun), nemovitosti, auta a dalšího majetku. Najednou se stal pánem reality, kterou nebyl vůbec schopen pochopit, natožpak ukočírovat. Vrátil se zpět k rodině, jež se stala správcem jeho majetku poté, co u soudu prokázala jeho omezenou schopnost manipulace s penězi na základě intelektu. Příběh peněz původně vyhraných v loterii pokračoval přepisem všech zdrojů na Bryantovu matku a jak to tak bývá, tak neučinil nikoho šťastným, ale naopak se začal velmi komplikovat. Náhlé bohatství jako první neustál již o dva měsíce později Bryantův otec. Začal brát antidepresiva a jednoho dne zmizel. Jeho tělo bylo nalezeno na dně přehradu o dva měsíce později obepnuté okovy a závažím. Smrt byla vyhodnocena jako sebevražda. Mladý Bryant přišel v krátké době o další blízkou osobu a paradoxně si finančně opět polepšil, neboť zdědil otcův penzijní fond v hodnotě 250 tisíc dolarů (téměř 7 milionů korun). Ztráta jej však hluboce zasáhla a stal se na několik měsíců naprostým samotářem. Ne však samotářem, který zaleze kamsi do temné místnosti svého domu, ale samotářem a nemluvným pasažérem

na četných cestách po celé Austrálii. Byl fascinován létáním, a proto létal prakticky bezcílně z místa na místo. Začal hodně pít alkohol a prohlubovalo se jeho paranoidní přesvědčení, že jsou všichni proti němu, nenávidí jej a chtějí ho okrást. To všechno ostatně klidně mohla být svým dílem i pravda. Byly to čtyři roky, ve kterých postupně dozrávala jeho vnitřní vize krvavé pomsty, a následovalo přiznání sousedovi pár dní před útokem, že touží být známý, aby byl v televizi a všichni si pamatovali jeho jméno. V dubnu roku 1996 odešel do své oblíbené restaurace, nasnídal se a poté začal střílet po hostech. Poté přešel silnici a pokračoval v dalším motorestu a na parkovišti. Zemřelo 35 lidí. Byl odsouzen k doživotnímu restu a diagnostikován soudními znalci jako jedinec s Aspergerovým syndromem.

| Mesiášský komplex

Mesiášský komplex, někdy nazývaný také **Christ complex**, **savior komplex** nebo srozumitelněji **spasitelský syndrom**, je charakteristický tím, že jeho nositel je přesvědčen, že jej osud předurčil k záchraně dalších lidí. Často se vyskytuje u pacientů s bipolární poruchou nebo schizofrenií. Tento stav myslí a intenzivní patologická touha změnit svět k lepšímu však bývají doprovázeny faktickou destrukcí lidských životů. Bývají spojovány s osobností **Adolfa Hitlera** nebo charismatických vůdců náboženských sekt jako například **Davidu Koreshe**, **Charlese Mansona** nebo **Álvaro Theisse** alias Inri Christa. Psycholog Stephen Diamond soudí, že většina těchto samozvaných mesiášů jsou ve skutečnosti opuštění, poškození, hluboce zranění, vystrašení, ale velmi našťvaní malí kluci, kteří se cítí být odvržení a nemilovaní. Skrze své charisma pak budují kult bezpodmínečné lásky a pozornosti svých následovníků, které ovládají na podkladu infantilní představy všemohoucnosti, moci a vlády. Je zároveň přesvědčen, že mesiášský komplex je významným rysem mnoha vůdců globálních teroristických skupin, diktátorů a vůdců sekt.⁹⁶

⁹⁶ Diamond, S. A. *The Psychology of Terrorists (Pt. 3): The Messiah Syndrome. Does Al-Baghdadi, like Bin-Laden before him. Suffer from a messiah complex?* Psychology Today, Sussex Publishers, 2014.

JAMES „JIM“ WARREN JONES

Hromadná vražda/
/sebevražda více než
900 následovníků
jeho sekty.
1978 / Guyana

Jones se narodil v Indianě roku 1931. Jeho otec byl veterán první světové války, alkoholik a člen Ku-klux-klanu. Vychovávala jej spíše matka a od raného dětství o svém synovi mluvila jako o budoucím mesiášovi, kterého přivedla na svět. Po celé dětství se však sám vnímal jako nechtěný. Už jako dítě byl hodně odlišný od svých vrstevníků a coby náruživý čtenář již

brzy poté, co se naučil číst, propadl knihám o Stalinovi, Marxovi či Hitlerovi. Spolužáci později vzpomínali, že byl Jones hodně divné dítě fascinované náboženstvím, a zejména smrtí. Údajně zabíjel zvířata a poté jim vystrojil a sloužil pohřeb. Byl samotářem s výborným školním prospěchem. Po absolvování střední školy dokončil i univerzitní studia coby učitel na střední škole. Později se oženil, vstoupil do komunistické strany a založil vlastní sektu Chrám lidu. Byl velmi charismatický, na rozdíl od svého otce se stavěl kriticky k rasové segregaci a během prvních let se jeho sekta rozrostla až na 20 tisíc členů. Jones sám sebe označoval za inkarnaci Ježíše, Buddha a Lenina. V tomto ohledu byl však nesmírně přizpůsobivý. Jeho myšlenky rasové rovnosti a sociální spravedlnosti narážely na řadu předsudků obyvatel Indiany, a proto v roce 1967 přemístil sektu, občas nazývanou jako „černá církev s bílým kazatelem“, do Kalifornie. Vypracoval vysoce funkční agitační strukturu pro vyhledávání nových členů. Začal například nakupovat autobusy, ve kterých jeho nejbližší spolupracovníci vyrazili na pouť po celé USA. Dařilo se jim velmi efektivně zneužívat rasových témat, protestů proti válce ve Vietnamu a hrozby nukleární války. Zároveň Jones disponoval významným kapitálem, neboť každý příchozí člen se musel ve prospěch všech vzdát veškerého majetku. Jeho vliv se začal pomalu rozrůstat i do nejvyšší politiky, a naslouchala mu dokonce i tehdejší první dáma Rosalynn Carterová, ale zároveň se jej čím dál více zmocňovalo přesvědčení, že je sledován vládními agenty. Proto již v roce 1974 začal budovat na velké ploše uprostřed pralesa v jihoamerické Guyaně, po předchozí domluvě s místní vládou, vlastní soběstačné město, které pojmenoval „Jonestown“. V USA se nad jeho sektou začala stahovat mračna. Někteří bývalí členové začali usilovat o to, aby byl Jones postaven před soud a popisovali četná kriminální provinění počínaje sexuálními zneužíváním, týráním, šikanou, vydíráním a konče vraždami. Jejich výpovědím však vzhledem k až nepravděpodobně obludnému obrazu nechtěl nikdo věřit. Přesto však získali pozornost jednoho vysoce postaveného politika, kongresmana Leo Ryana, který se v listopadu 1978 vydal vládním letadlem do Guyany, aby se na vlastní oči přesvědčil, jak zde celá sekta, čítající stovky a stovky Američanů, skutečně funguje. Na místě zjistil, že je zde mnoho lidí proti vlastní vůli a setrvávají pouze v obavě o svůj život. Když se chtěl následující den navrátit do USA, přidalo se k němu přibližně 20 utečenců. Letadlo však bylo obklíčeno desítkami Jonesových ozbrojených nohsledů nebo lépe řečeno jeho vlastními vojenskými jednotkami. Na příkaz Jonese nesmělo letadlo odletět ani s jedním z členů sekty. Vše skončilo střelbou, při které Jonesovi vojáci zastřelili 5 lidí včetně samotného kongresmana Ryana. Téhož dne spustil Jones již předem připravený plán. Nařídil všem členům, aby spáchali sebevraždu vypitím nápoje s kyanidem. To skutečně stovky z nich udělaly, ale minimálně na stovce těl byla nalezena střelná poranění

a předpokládá se, že se jednalo o vzbouřence, kteří byli popraveni. Během přibližně hodiny zemřelo na místě přes 900 lidí, z toho přes 300 dětí a nakonec i vůdce sekty samotný Jones. Následná vyšetřování přinesla několik spekulací i faktů – například že byl Jones homosexuál, dlouhodobě závislý zejména na LSD a barbiturátech.

U mnohonásobných vražd se můžeme setkat i s celou řadou dalších fenoménů, které svým specifickým způsobem ilustrují jejich postoje, hodnoty, vztahy, sebeidentifikaci, sebevědomí a svědomí. Některé tyto fenomény mají relativně dobře definovanou podobu i z psychologického hlediska, ale setkáváme se také s takovými, jejichž interpretace je vágní, překrývá se s jinými jevy, liší se jejich definice, a tedy i užití a v neposlední řadě nemají definované znaky. Mnohdy jsou však nekriticky užívány napříč asociálními a antisociálními činy velmi různorodých agresorů a jejich užití je potřeba vždy vnímat s velkou rezervou spíše jen jako všeobecně lépe srozumitelný popis než jako odborné posouzení etiologie motivu a struktury osobnosti. Pokud se na motivaci masových vražd podíváme skutečně spíše abstraktně, pak u některých vražd můžeme sledovat několik dalších vývojových fenoménů.

| Komplex inferiority

Komplex inferiority, známý v angličtině jako **inferiority complex**, v němčině jako **Minderwertigkeitskomplex** a v češtině srozumitelně jako **komplex méněcennosti**, je charakteristický pro jedince s nedostatkem sebeúcty, kteří se cítí být nejistí a pochybují sami o sobě. Tyto pocity se často objevují již v dětství na podkladu dětské bezmoci čelit nárokům okolí, které dítě nechápe, a nebo jich není schopno dosáhnout. Opakovaně selhává, za selhání je trestáno či zesměšňováno, s nároky se neztožňuje, nejsou pro něj motivací, a navíc se obává, že znovu selže. Takové prostředí vnějšího tlaku může řadu jedinců posilovat ve schopnosti sebeaktivace, sebemotivace a v závislosti na podobě zpětné vazby okolí budovat jejich vůli. Pokud je však vnější tlak direktivní, represivní a neposkytuje zároveň alespoň částečnou saturaci v podobě pozitivní zpětné vazby, pak se v této fázi vývoje začne dítě zcela přirozeně bránit svými vnitřními nástroji. Uzavírá se do sebe, neúspěch něčím nahradí, třeba se přejídá, vytváří si vlastní svět, utíká, může být agresivní, ubližovat samo sobě, vzdorovat nebo přijmout roli neúspěšného outsidera.

Obranný mechanismus je zcela přirozený nástroj lidské psychiky, avšak mnohdy není v dětském věku řešením, ale spíše příčinou dalšího komplikovaného vývoje.

Takový jedinec totiž postupem času vstupuje do období, kdy se přirozeně začne srovnávat se svými vrstevníky, zejména v pubertě, když nenachází podporu zvenčí, jen prohlubuje pocity selhání a vlastní neúspěšnosti. Dostává se do bludného kruhu. V tomto období se již s realitou vyrovnává komplikovanější obranou – často nadměrnou kompenzací těchto subjektivně vnímaných nedostatků, například arogancí, zesměšňováním ostatních, agresivitou nebo počínající nenávistí a potřebou nalézt viníka. Tento viník bývá vzdálený, zástupný a s problémem ani řešením spíše ne-související (třeba nějaká etnická skupina, ženy, úspěšní nebo naopak sociálně velmi slabí jedinci, kteří tak v jeho myslí činí realitu pocitů snesitelnější). Někteří upadnou do depresí, úzkosti, sáhnou si na vlastní život.

U masových vrahů, některých psychopatů a antisociálních jedinců je patrné, že zrodu této nenávisti v období mezi 12–16 rokem života předchází již dřívější neuspokojivé dětství, opakované selhávání a odmítání. Zatímco puberta je obdobím největších střetů a změn, konfliktů, vzestupů a pádů, které utvářejí hodnotovou orientaci, období rané adolescence je časem vytváření osobní vize vlastní cesty. Prohlubující se pocit méněcennosti se může u těchto jedinců změnit v až paranoidní vidění světa. Vlastní nejistota a narušené sebevědomí se v kontrastu s okolním světem může v obranných mechanismech změnit v patologickou touhu po vlastní změně, která jej učiní lepším, hezčím, silnějším a ideálním. Vyhledávají plastické operace, berou steroidy a hodně cvičí nebo až sebedestruktivně hladoví, snaží se odlišit a touží po pozornosti. Nůžky se otevírají. Na jednom hrotu je kumulovaná a vzrůstající nenávist k lidem s touhou ublížit a na druhém zdrcující a oslabující sebemrskáčství s touhou vyniknout a zaniknout. Z nenávisti k sobě samotnému v dětství se rodí nenávist k ostatním, v pubertě střídaná opět nenávistí k sobě na prahu dospělosti, přetavená v nenávist k lidem v době kolem třiceti let, kdy jedinec bilancuje, srovnává své vize dvacátníka s realitou, slábne a touží po satisfakci. I když se základy této poruchy vztahu k sobě samému rodí již v dětství, tak klíčové je období pubescence, kdy v sexuální rozjitřenosti organismu lidé přirozeně touží se líbit a být úspěšní. Většina dětí se s touto realitou konkurenčního boje takříkajíc popere sama. Některé jedince však semele. V té době jsou náchylní následovat a vlastně skrývat se ve stínu silného a dominantního vůdce, fanaticky si vytyčí nějaký vlastní cíl mnohdy spojený s pomstou a nadřazeností, postaví hodně vysokou zeď a polepí ji na obranu před všetečnými pohledy reklamou na vlastní vyrovnanost a sebejistotu. Ta se ale mnohdy za pár let zborší v hlubokou depresi a ještě větší bezmoc, než jakou kdy zažili. Je to jen další lež, kterou záplatovali vlastní smutek.

Lidé jsou s věkem psychicky spíše slabší. Zdaleka nejsilnější vzdorovat a přirozeně využívat obranných mechanismů je člověk v dětství. V dospělosti je již mysl zatížena zkušeností vzestupů a pádů, „**vůle ztrácí svaly a sny křídla**“. Dětská mysl

dovede lépe pohltnout nebo potlačit neúspěch, ale je křehká a na výstavbě uvědomnění vlastní identity a okolního světa se nepodílí pouze sociální prostředí a zkušenosti, ale také významně biologická stabilita a dědičnost. V momentě, kdy se střetne vlastní kritický pohled s vnější kritikou, kdy opakovaně selžou obranné mechanismy, kdy jedinec přestane věřit a poddá se pocitu bezvýchodnosti, pak se důležitý formativní prvek konfliktu, který posouvá vývoj dál, posiluje vůli a tříbí vlastní nástroje regulace, může změnit v destruktivní komplex. Chorobně touží po satisfakci. Pocit méněcennosti sám o sobě není nemoc a má významný vliv na rozvoj vůle a vývoj každého jednotlivce. Nesmí však trvat dlouho. Deprese a hluboká sebenejistota se může změnit například v patologický narcismus. To je další fáze obranného manévru. Maligní narcismus je u mnoha jedinců výsledkem dlouhodobé defenzivy před opakovaným odmítnutím, citovou deprivací, zklamáním, ponížením a strachem ze selhání v očích blízkých. U vnitřně predisponovaných jedinců se rozvine v částečně sociálně naučenou, ale významněji autonomně vybudovanou, predatorně vyzrálou a hluboce interiorizovanou behaviorální strategii zaměřenou na uspokojení intenzivní potřeby bezprecedentní moci, autority, popularity, respektu a vlastní sebestřednou ochranu před nebezpečím. Enormní pocit bezmoci se může změnit ve velmi impulzivní a intenzivní potřebu moci, nadvlády a potřeby být pánem nad životem a smrtí. A protože takový jedinec sám nenalezl cestu, jak porazit své demony, vystoupit z řady a hlasitě říci „jsem tady“, tak se chytá příkladů a příběhů, zlých činů jiných lidí, kteří si získali pozornost. Touží napodobit ty, které vnímá jako silné, a vnitřně cítí, že šli po stejné cestě. Touží je však také překonat. Právě tak se mnohdy rodí masový vrah.

Komplex méněcennosti bývá často spojován s poruchami osobnosti, tedy také psychopatií, s poruchami nálad, jinak například s bipolárně afektivní poruchou nebo se schizofrenií. Psychiatr Steffen Moritz je například přesvědčen, že paranoidní schizofrenici užívají a interpretují bludy jako obranný mechanismus před nízkým sebevědomím a sebeúctou.⁹⁷ To jsou ostatně všechno diagnózy, kterých si pozorné oko čtenáře jistě již všimlo v mnoha příkladech této knihy.

⁹⁷ Moritz, S., Werner, R., Collani, G. The inferiority complex in paranoia readdressed: A study with the Implicit Association Test. *Cognitive Neuropsychiatry*, 11/4, 2006.

**JEFFREY JAMES
„JEFF“ WEISE**

Vražda 9 lidí
z komplexu
méněcennosti.

2005 / USA

Weise se narodil v roce 1988 v uzavřené indiánské rezervaci kmene Ojibwe na severu USA. Jeho dětství a dospívání bylo ve znamení stále se měnících vztahů a neustálé nejistoty. Byl zplozen ze setkání takřkajíc na jednu noc mezi sedmnáctiletou dívkou, která podle místních pravidel nesměla o dítě po narození pečovat, a jednadvacetiletého nezaměstnaného muže,

jenž o ženu, natožpak dítě neměl zájem, a přesto mu byla péče soudem přiřknuta. Dítě bylo v prvních třech letech spíše ve výchově jeho rodičů v prostředí nestálém, neboť zrovna procházeli rozvodem. Ve 3 letech jej získala do péče matka, alkoholička, která jej fyzicky a psychicky týrala a ponižovala stejně jako její partner, se kterým zplodila další dva nevlastní sourozence. Když mu bylo 9 let, tak jeho otec spáchal sebevraždu a v jeho 11 letech měla matka vážnou dopravní nehodu a úraz mozku, po které ji partner opustil, a děti byly rozděleny. Weise byl přidělen do péče své tety a později se znovu stěhoval, tentokrát do péče dědečka. Indiánská rezervace Ojibwe je sama o sobě velmi zvláštním místem s vysokou nezaměstnaností, velkým množstvím alkoholiků a gamblerů, násilných trestných činů a sebevražd. Jen pro ilustraci, z výzkumu na středních školách v rezervaci z roku 2004 vyplynulo, že 43 % chlapců a 81 % dívek v prvním ročníku středních škol již někdy vážně zvažovalo sebevraždu a 48 % dívek se již v tomto věku o sebevraždu reálně pokusilo. Weise byl při tradičních obřadech rezervace zesměšňován, proto se rozhodl vůbec se na nich nepodílet. Pro záškoláctví byl přesouván z jedné školy na druhou, až skončil ve třídě pro „narušenou mládež“, kde byl šikanován a zcela vyčleněn z komunity. Neprůbojnost, pasivita a problémové chování se prolínaly i střední školou, kdy se čím dál více uzavíral před okolním světem, ale poměrně aktivně žil ve světě virtuálním na internetu. Mezi spolužáky byl považován za podivína, který měl na místní poměry jednak velmi neobvyklou konstituci (185 cm výšky a 120 kg) a jednak se oblékal pouze do černého oblečení, dělal si zvláštní účesy a stranil se kolektivu. Z jeho deníků, které si psal již od 14 let, vyplývalo kromě řady temných a násilných kreseb i sdělení, že opovrhuje svým původem a je velmi nešťastný ze života v rezervaci, kde lidé podle jeho slov namísto přátelství volí alkohol a matky zanedbávají vlastní děti a bojí se svých násilných manželů. V 15 letech popsal svůj život jako dlouhodobé kopání si vlastního hrobu a o rok později se pokusil o sebevraždu. Byla mu předepsána antidepressiva Prozac (Fluoxetin), což až později po masové vraždě, které se ve svých 16 letech dopustil, otevřelo celonárodní odbornou diskusi na téma užití tohoto typu medikace u dětí a mladistvých a také vedlejší účinky užívání Fluoxetinu v podobě násilí a agresivity. Tou dobou se začal Weise projevovat výrazně odlišným způsobem než dříve, což sám přičítal údajnému procitnutí mysli po pokusu o sebevraždu. Poutal na sebe pozornost častým užitím nacistického pozdravu „Sieg Heil“ a otevřenou sympatií k Adolfu Hitlerovi. Údajně začal být aktivní v internetových diskusích s nacistickou tematikou. Pár dní před samotným útokem obdržela škola varování před možným masovým útokem v den 20. dubna, který je jednak výročím narozením Adolfa Hitlera a jednak v té době pátým výročím masové střelby na střední škole v Columbine. Mimochodem útok v Columbine z roku 1999, při kterém zahynulo

15 lidí, se stal významným kriminalistickým, ale zejména sociálním mezníkem a bohužel kauzou, která do dnešního dne neblaze inspirovala velké množství amerických masových vrahů k nápodobě. Jako hlavní možný podezřelý byl označen právě Weis, a proto mu bylo nařízeno, aby se po několik týdnů vzdělával doma. Dle několika zdrojů mohla být právě tato „preventivní ochrana“ důvodem jeho emocionálního propadu, deprese, pocitu ponížení a důvodu, proč se nikoliv 20. dubna, ale v nastalém uklidnění hned den poté rozhodl vraždit. Toho dne nejprve zastřelil svého dědečka, jeho partnerku a poté se vydal do školy, kde pokračoval ve střelbě, usmrtil dalších 7 lidí a posléze i sám sebe. Teprve postupné odhalování jeho minulosti přineslo mnohé střípky prezentace jeho vzrůstající nenávisti, hlubokého pocitu méněcennosti a „volání o pomoc“ v podobě internetových komentářů, krátkých videí plných násilí a střelby po lidech nebo intenzivní fascinace masovou vraždou v Columbine.

| Komplex superiority

Komplex superiority nebo srozumitelněji **komplex nadřazenosti** je psychologický obranný mechanismus, kterým jedinec skrývá své pocity méněcennosti, tedy jinak zakryje komplex inferiority.⁹⁸ Hluboce zakořeněný pocit nedostatečnosti je kompenzován agresivitou, velikášstvím a asertivitou.⁹⁹ Autorem obou pojmů je psychiatr Alfred Adler, jenž je vnímal jako jednu z příčin problémového chování v dětství.¹⁰⁰ Komplex nadřazenosti je pouze jedním ze způsobů úniku před méněcenností, avšak může vést k falešnému sebehodnocení, které je jedním z kořenů duševního onemocnění.¹⁰¹

Někteří odborníci však oponují, že není možné, aby nadřazenost i méněcennost byly obě přítomné v jednom jedinci.¹⁰² Tento pohled je ovšem jen částečně možný, pokud na oba pojmy budeme nahlížet v kauzální spojitosti a pouze jako na psychologické fenomény. Děti však nejsou formovány psychologií, ale výchovou a výchova zpravidla bývá odrazem socioekonomického standardu, geopolitického prostředí a makrosociálních hodnot. Proto méněcennost i nadřazenost mohou být individuálně kauzální fenomény formování osobnosti, kdy jeden kompenzačně

⁹⁸ *The American Heritage Medical Dictionary*. Houghton Mifflin Company, 2007.

⁹⁹ *McGraw-Hill Concise Dictionary of Modern Medicine*. The McGraw-Hill Companies, 2002.

¹⁰⁰ Adler, A. *The education of children*. Greenberg, Oxford, 1930.

¹⁰¹ Ansbacher, H. L., Ansbacher, R. R. *The individual Psychology of Alfred Adler – A Systematic Presentation in Selections from his Writings*. Basic books, New York, s. 260, 1956.

¹⁰² Kahn, A. P., Doctor, R. M. *Facing fears: The source book for phobias, fears and anxieties*. Checkmark Books, New York, 2000.

nahrazuje druhý, čímž myslím, že i nadřazenost může být kompenzována méněcenností, a nikoliv jen naopak. Zároveň však oba tyto formativní fenomény mohou být v širším smyslu slova důsledkem výchovné a sociální strategie, sociálního učení a formování osobnosti. Tedy pokud rodiče sami sobě nevěří, nemají zdravě rádi sami sebe, ponižují se, jsou neprůbojní, podléhají vlastním předsudkům, vyhýbají se problémům a konfliktům, bojí se budovat, aby je to nezničilo, a jsou až nadměrně ochrannější, pak svými činy, slovy a výchovným působením vyrábějí slabé a nejisté jedince s pocitem méněcennosti. Příkladem z praxe je například jedna matka, která při výběru střední školy vůbec nechtěla naslouchat přání svého syna a tvrdila, že musí jít na školu, z níž vstoupí do zaměstnání s nízkou mírou odpovědnosti, aby ho tak uchránila před množstvím rizik, která na něj v dnešním světě číhají. To je **paranoidní hyperprotektivita**.

Naproti tomu jsou rodiče, kteří si nepřipouštějí neúspěch, přesvědčují sebe i své děti, že peníze spraví všechno a jen ten, kdo je nemá, je méněcenný, že se člověk musí za každou cenu drát dopředu, že účel světí prostředky, budují bez obav ze selhání, vyvyšují se nad ostatní, ponižují slabé a jsou samolibě nestřídmí. Ti pak mnohdy vyrábí sebejisté, narcistní, asertivní jedince s pocitem nadřazenosti. Příkladem je otec, který vysvětluje, že to, jak úspěšný bude jednou jeho syn, začíná už v mateřské škole a ta musí být elitní a drahá. Dává to totiž jasný signál společnosti, že si to může dovolit, a hlavně se již od raného dětství bude setkávat „s těmi správnými lidmi“, kteří jednou budou ovládat společnost. To je **elitářská hyperprotektivita**.

Sociálně a výchovně „vyrobení“ jedinci s komplexem méněcennosti nebo nadřazenosti sice mají své problémy v sociální a vztahové oblasti, mohou být agresivní, necitliví a bez lítosti, ale mezi masovými vrahy nacházíme spíše odlišnou skupinu jedinců s touto poruchou vztahu k vlastní identitě. Jsou to spíše ti, kteří sami v sobě (sice s jistou mírou vnějšího přispění) zrodí, objeví a přijmou tento hluboký pocit, jenž se posléze prolíná jejich chováním a je dlouhodobě živen (mnohdy až paranoidně narůstající) nenávistí k lidem, touhou vymanit se z bezmoci a touhou mít absolutní moc a pozornost.